

Verslag van de NMV excursie naar Midden- en Zuid-Limburg,
25-27 augustus 2017

Fig. 1. Ontbijttafel met door de zusters ontworpen logo voor de slakkengroep. Foto Jaap de Boer.

Gerard Majoor, Stef Keulen & Sylvia van Leeuwen

Report on an excursion to Central and South Limburg, 25-27 August, 2017

Summary. From 25-27 August 2017, the Netherlands Malacological Society (NMV) and the Mollusc Study group Limburg (MSL) jointly organised an excursion to three valleys in Mid and South Limburg: those of the rivulet Kingbeek and the small rivers Geleenbeek and Swalm. In all, 42 (perhaps even 43) species of land snails and 35 species of freshwater molluscs were recorded.

Deelnemers: Hannco Bakker, Aart van den Berg, Jaap de Boer, Jordy van der Beek, Frank de Graaf, Bert Jansen, Stef Keulen, Jan Koert, Margreet Kouwenhoven, Sylvia van Leeuwen, Gerard Majoor, Tello Neckheim en Han de Vries.

Waarom komt men naar Limburg?

Ongetwijfeld bezoeken toeristen Limburg voor het prachtige landschap, nostalgisch klokgelui en bourgondisch eten. Waarom zou de deelnemers aan een malacologische excursie deze geneugten ontzegd moeten worden? Het moet toch mogelijk zijn om het nuttige met het aangename te combineren? Dat was het adagium van een excursie gezamenlijk georganiseerd door de Nederlandse Malacologische Vereniging (NMV) en de Mollusken Studiegroep Limburg (MSL): van 25-27 augustus 2017 in Midden- en Zuid-Limburg.

Om met het klokgelui te beginnen: de deelnemers werden ingekwartierd in het klooster Regina Carmeli in Sittard, waar zij werden opgevangen en begeleid door de immer goed gemutste Zuster Gisela. Geen punt als wij om 5:00 uur 's morgens, ondanks haar hartelijke invitatie, de metten niet wilden bijwonen: alle zusters Karmelietessen zouden desondanks toch voor ons bidden (fig. 1). Behalve betaalbare slaapkamers bood het klooster ook een recreatieruimte waar onder genot van een

Fig. 2. Recreatieruimte in Regina Carmeli. Raamzijde v.l.n.r. Jordy van der Beek, Hannco Bakker, Tello Neckheim en Han de Vries, daartegenover Frank de Graaf en Bert Jansen. Op de achtergrond serieus aan het werk: Margreet Kouwenhoven en Sylvia van Leeuwen. Foto Jaap de Boer.

biertje lastige mollusken aan een nader onderzoek konden worden onderworpen (fig. 2). En dan het bourgondisch aspect: op vrijdagmiddag werden we bij de start van de excursie allen in Grevenbicht ten huize van Jan en Toos Koert ontvangen met koffie en thee, zelfgebakken cake en dito linzenvlaai. Natuurlijk moest er ook twee avonden 'uit' gegeten worden. Voor de hand liggende bestemmingen tijdens excursies zijn 'de chinees' en 'de pizzeria'. Zo niet in Limburg. Beide avonden werd er

Fig. 3. 'Mystery guest' Wim Maassen (l) met Jaap de Boer. Foto Gerard Majoor.

Fig. 4. Bert Jansen aanbidt op zijn knieën in de modder het natuurschoon bij de Swalm; barmhartige Samaritaan Aart van den Berg gaat hem redden. Foto Jaap de Boer.

Fig. 5. Jan Koert bemonstert de Muldervijver bij Thull (Schinnen). Foto Jordy van der Beek.

in prima restaurants gedineerd die door Annewies Majoor en Greetje Mulder met zorg waren uitgekozen. En op de zaterdagavond kwam er zelfs een 'mystery guest' in het restaurant opdagen: Wim Maassen, die door een blessure zijn oorspronkelijke voornemen om deel te nemen aan de excursie had moeten laten varen (fig. 3).

Natuurlijk voltrekken malacologische excursies zich in de natuur. De schoonheid van de dalen van de Kingbeek, de Geleenbeek en de Swalm was, mede dank zij het uitstekende weer, indrukwekkend. En voor sommigen zelfs fascinerend, zoals voor Greetje die meteen een dam in de Kingbeek begon te bouwen. Of voor Bert Jansen, die overweldigd door het natuurschoon, bij de monding van de Swalm in devotie op zijn knieën in de modder viel en ternauwernood gered kon worden door Zuster Sylvia en Broeder Aart (fig. 4). Maar ter zake: men was tenslotte gekomen voor slakken en mossels!

Dal van de Kingbeek

De Kingbeek is een bronbeek die gevoed wordt vanuit een bronbassin naast het Julianakanaal: 'de Sjprink'. Binnen een paar honderd meter stroomafwaarts komen er nog meer stroompjes die de Kingbeek voeden vanuit twee brongebieden: het zuidelijk en het noordelijk brongebied (Koert & Majoor, 2014). Voor Jan Koert ontspringt deze beek – figuurlijk gesproken – ongeveer in zijn achtertuin en hij was vrijdagmiddag dan ook de leider van deze excursie. Opmerkelijker dan de beek zelf is een laag dijkje langs 'De Sjprink' waar zowel eerder als nu de Cilindrische korfslak *Truncatellina cylindrica* werd gevonden (Koert & Majoor, 2014) (tabel 1, 2). Het milieu van de Kingbeek past helemaal niet bij deze soort, die in Zuid-Limburg meer bekend is van kalkgraslanden (De Winter, 1985). Het kan haast niet anders dan dat voor dit dijkje ooit zand 'van elders' is aangevoerd, met deze soort die zich er nu al een aantal jaren kan handhaven.

Langzamerhand wordt ook een vollediger beeld gekregen van de erwtenmossel fauna van de Kingbeek en de toevoerende brongebieden. Uit de beek zelf was uit het deel bij kasteel Obbicht de Geplooid erwtenmossel *Pisidium henslowianum* al bekend (Koert & Majoor, 2017). Tijdens deze excursie werden in de onwelriekende modder van het noordelijk brongebied fraai glanzende, geribde erwtenmosseltjes gevonden die echter niet de Fraaie erwtenmossel *Pisidium pulchellum* bleken te zijn maar de geribde variant van de Glanzende erwtenmossel: *Pisidium nitidum* forma *arenicola* (tabel 3).

Dal van de Geleenbeek

De Geleenbeek is de langste beek van Nederland; samen met haar zijbeken omvat ze een zeer uitgebreid gebied (Mollusken Studiegroep Limburg, 2016; Keulen & Majoor, 2017). De eerste keuze van excursieleider Stef Keulen voor de zaterdag was een bezoek aan het dal bij Thull (Schinnen), waar een voormalig bezinkbassin van slib uit de kolenmijnen ('schijlaam') zich in enkele decennia tot een visvijver heeft ontwikkeld (de Muldervijver) (fig. 5). Via het nabijgelegen dalletje van een naamloos parallelbeekje kwamen we uit bij de Geleenbeek waar langs de kant de waterbodem werd bemonsterd (fig. 6). Daar werden de voor Limburg niet algemene soorten Kleine diepslak *Bythinia leachii* en Bron-blaashoren *Physa fontinalis* gevonden (tabel 2).

Op de terugweg passeerden we een puntbron; langs de greppel langs de grindweg waarlangs het bronwater afstroomde werd op de vegetatie een aantal exemplaren van de Zegge-korfslak *Vertigo moulinsiana* gevonden (tabel 2) (fig. 7).

Het Geleenbeekdal vormt in toenemende mate het leefgebied van de Struikslak *Fruticicola fruticum* (fig. 8). De focus op dit leefgebied wordt geïllustreerd door het ontbreken van deze soort in de dalen van de Kingbeek en de Swalm.

Na het gebied bij Thull werd nog een bezoek gebracht aan de Hellebroekerbeemden. Een moerasje met Moeraszegge *Carex acutiformis* aldaar is al jaren een vindplaats van de Zegge-korfslak en de soort werd er ook nu weer gevonden. De Hellebroekerbeemden zijn bij de MSL bovendien bekend als vindplaats van de Geronde schijfhoren *Anisus leucostoma* en de Slaapslak *Aplexa hypnorum*. Doordat de poeltjes in de Hellebroekerbeemden vrijwel droog stonden werden er alleen enkele lege huisjes van de eerstgenoemde soort gevonden. Omdat vermoeidheid aan het eind van deze dag zijn tol eiste werd er verder geen poging ondernomen om nog exemplaren van de Slaapslak te vinden.

Dal van de Swalm

Voor de zondag was een bestemming gekozen die de deelnemers alvast een stukje huiswaarts zou voeren: het Swalmdal ten noorden van Roermond. John Hannen, MSL-lid en als ecooloog verboden aan de gemeente Roermond, had de Donderberg bij Wieler als bestemming aanbevolen. Omdat hij vanwege vakantie niet beschikbaar kon zijn als excursieleider nam Gerard Majoor die rol van hem over. Uit een rapport over de Donderberg dat John tevoren had aangeleverd was gebleken dat er dichtbij de boerderij Hoosterhof in Wieler een kwelgebied met een bijzondere vegetatie was. Maar, zoals het rapport vermeldde: "Ondanks uitgebreid onderzoek is de streng beschermde Zeggekorfslak in het gebied niet aangetroffen" (Peters *et al.*, 2008). Het kwelgebied werd als eerste onderzocht en al snel klonken er blijde kreten van onder het Liesgras *Glyceria maxima*: "Korfslakken"! (fig. 9). In het veld was er nog twijfel of het om de Zegge-korfslak of de Dikke korfslak *Vertigo anti-vertigo* ging, maar na het thuis bekijken van de oogst onder een binoculair was er geen twijfel meer: we hadden er zowel de Zegge-korfslak als de Dikke korfslak gevonden. Zowel hier als in een wat zuidelijker gelegen populierenbosje werd, vooral op Grote brandnetel *Urtica dioica*, de Heesterslak *Arianta arbustorum* aangetroffen (fig. 10). Op drie plekken lukte het bij de beek te komen (tweemaal bij de Swalm en eenmaal bij de Teutebeek, een zijbeekje van de Swalm). Hier werden enkele zoetwatersoorten gevonden, waaronder juveniele exemplaren van de Aziatische korfmossel *Corbicula fluminea*.

Na de lunch bij de Hoosterhof werd nog koers gezet naar de plek waar de Swalm uitmondt in een oude Maasarm, vooral om de liefhebbers van erwtenmossels nog aan hun trekken te laten komen (fig. 11). Voor de MSL-leden is dit vooralsnog één van de weinige plaatsen in Limburg waar ze de Dwerg-erwtmossel *Pisidium moitessierianum* gevonden hebben; de NMV-leden van elders waren er vooral op gebrand daar de Rivier-erwtmossel *Pisidium amnicum* te vinden. Uiteindelijk kwamen de liefhebbers van beide soorten aan hun trekken, maar zoals

Fig. 6. Bemonstering van de rand van de Geleenbeek. V.l.n.r.: Sylvia van Leeuwen, Hanneke Bakker, Jan Koert en Gerard Majoor. Foto Jordy van der Beek.

Fig. 7. Zegge-korfslak *Vertigo moulinsiana* op blad van Moeraszegge *Carex acutiformis*. Foto Stef Keulen.

Fig. 8. Struikslak *Fruticicola fruticum* bij Thull (Schinnen). Foto Jordy van der Beek.

Fig. 9. Margreet Kouwenhoven speurt op Liesgras *Glyceria maxima* naar korfslakken. Foto Jaap de Boer.

Fig. 10. Heesterslak *Arianta arbustorum* in het Swalmdal. Foto Hanneco Bakker.

hierboven al beschreven was de prijs hoog: drie excursiegangers moesten met soppende laarzen de aftocht blazen. Maar het was ook mooi geweest: er waren in totaal 42 (misschien zelfs 43) soorten landslakken en 35 soorten zoetwatermollusken gescoord. Hoog tijd om (na een afscheidsrondje op de Markt in Beesel) terug te keren naar de respectievelijke thuisbases.

Dankwoord

Dank aan mw. Linda Wortel (Natuurmonumenten) voor de vergunning om te mogen inventariseren in de dalen van de Kingbeek en de Geleenbeek en aan mw. Sauren-Crijns (Staatsbosbeheer) voor de vergunning voor het inventariseren in het Swalmdal. Dank ook aan alle deelnemers en partners voor hun enthousiasme; de eersten ook voor levering en controle van gegevens en foto's.

Geraadpleegde bronnen

- DE WINTER, A.J., 1985. Mollusken van kalkgraslanden. – Natuurhistorisch Maandblad 74(5): 80-84.
- KEULEN, S. & G. MAJOOR, 2017. Onderzoek naar de Zegge-korfslak en de Nauwe korfslak in vier Natura 2000-gebieden. – Natuurhistorisch Maandblad 106(11): 187-193.
- KOERT, J. & G. MAJOOR, 2014. De landslakken van het dal van de Kingbeek. – Natuurhistorisch Maandblad 10(3): 45-49.
- KOERT, J. & G. MAJOOR, 2017. Ervaringen met het determineren van erwtenmossels. – Natuurhistorisch Maandblad 106(6): 115-120.
- MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG, 2016. De Nauwe korfslak (*Vertigo angustior*) en de Zegge-korfslak (*V. moulinsiana*) in vier Limburgse Natura 2000-gebieden. – Provincie Limburg, Maastricht.
- PEETERS, B., G. KURSTJENS & P. CALLE, 2008. Maas in beeld. Resultaten van 15 jaar ecologisch herstel. Hoofdstuk 2: Swalmmonding en Donderberg. – Bureau Drift, Berg en Dal & Kurstjens Ecologisch Adviesbureau, Beek-Ubbergen.

Adres van de auteur
gmajoor87@gmail.com

Fig. 11. Uitmonding van de Swalm in een oude Maasarm. V.l.n.r. Aart van den Berg, Stef Keulen, Han de Vries en Bert Jansen. Foto Jaap de Boer.

Tabel 1. Onderzochte locaties in de dalen van Kingbeek, Geleenbeek en Swalm

Locaties landslakken	Coördinaten
1: Stein, Nattenhoven, bron van de Kingbeek. Zandig dijkje met bomen.	182.74-336.14
2: Stein, Nattenhoven, broekbos langs de Kingbeek.	182.81-336.57
3: Schinnen, Thull. Berm van weg langs de Mulderplas. Bomen en ruigte.	190.49-327.86
4: Schinnen, Thull. Dalletje met bomen en kleine kalktufbron.	190.40-327.86
5: Schinnen, Thull. Puntbron met afvoerend stroompje, ruigtebegroeiing.	189.70-328.00
6: Nuth, Hellebroekerbeemden. Moerasje met Moeraszegge.	190.77-325.07
7: Beesel, Wieler, tegenover Hoosterhof. Moerasje met Liesgras en ruigtebegroeiing.	199.66-362.11
8: Beesel, Wieler, bij Teutebeek en Swalm. Brandnetels onder populieren.	199.73-391.90
Locaties zoetwatermollusken	
9: Stein, Nattenhoven. In de Kingbeek	182.81-336.57
10: Stein, Nattenhoven. Noordelijk bronnengebied van de Kingbeek	182.80-336.53
11: Schinnen, Thull. In de Geleenbeek	190.22-327.88
12: Monding van oude meander Geleenbeek in gekanaliseerde Geleenbeek	190.23-327.51
13: Nuth, Hellebroekerbeemden. Broekbos bij talud A76.	190.87-325.20
14: Beesel, Wieler. Monding Swalm in oude Maasarm	198.91-362.62

Tabel 2. Landslakken uit de dalen van Kingbeek, Geleenbeek en Swalm

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Kingbeek		Geleenbeekdal bij Thull			Hellebr. bmd	Swalmdal	
		1	2	3	4	5	6	7	8
Stekelslakje	<i>Acanthinula aculeata</i>	X							
Bruine blinkslak	<i>Aegopinella nitidula</i>	X	X		X		X	X	X
Kleine blinkslak	<i>Aegopinella pura</i>	X	X		X				
Heesterslak	<i>Arianta arbustorum</i>							X	
Rode wegslak	<i>Arion rufus</i>		X	X			X		X
Oranjebruine wegslak	<i>Arion subfuscus</i>				X		X		
Grijze wormnaaktslak	<i>Boettgerilla pallens</i>				X				
Plompe dwergslak	<i>Carychium minimum</i>	X	X		X			X	
Slanke dwergslak	<i>Carychium tridentatum</i>		X		X			X	
Witgerande tuinslak	<i>Cepaea hortensis</i>	X	X	X	X		X	X	X
Zwartgerande tuinslak	<i>Cepaea nemoralis</i>	X	X	X	X		X		
Vale clausilia	<i>Clausilia bidentata</i>	X	X		X		X		X
Glanzende agaathoren	<i>Cochlicopa lubrica</i>	X	X		X		X	X	X
Tandloze korfslak	<i>Columella edentula</i>		X		X				
Kleine akkerslak	<i>Deroceras laeve</i>						X		
Zwervende akkerslak	<i>Deroceras invadens</i>		X				X		
Gevlekte akkerslak	<i>Deroceras reticulatum</i>						X		
Boerenknoopje	<i>Discus rotundatus</i>	X	X				X		
Moeras-tolslak	<i>Euconulus trochiformis</i>				X		X	X	
Gladde tolslak	<i>Euconulus fulvus</i>				X				
Struikslak	<i>Fruticola fruticum</i>			X	X		X		
Wijngaardslak	<i>Helix pomatia</i>	X	X		X		X		
Tijgerslak	<i>Limax maximus</i>								X
Geribde clausilia	<i>Macrogastra attenuata lineolata</i>			X			X		
Donkere torenslak	<i>Merdigera obscura</i>	X							
Bos-loofslak	<i>Monachoides incarnatus</i>	X	X	X	X		X		
Ammonshorentje	<i>Nesovitrea hammonis</i>	X			X		X	X	
Look-glansslak	<i>Oxychilus alliarius</i>	X	X						
Kelder-glansslak	<i>Oxychilus cellarius</i>	X	X		X				
Grote glansslak	<i>Oxychilus draparnaudi</i>		X						
Slanke barnsteenslak (s.l.)	<i>Oxyloma elegans</i> (s.l.)				X		X		
Dwergpuntje	<i>Punctum pygmaeum</i>	X							
Barnsteenslak	<i>Succinea putris</i>	X	X		X	X	X	X	
Behaarde slak	<i>Trochulus hispidus</i>	X	X		X		X	X	X
Cilindrische korfslak	<i>Truncatellina cylindrica</i>	X							
Geribde jachthorenslak	<i>Vallonia costata</i>	X	X					X	
Dikke korfslak	<i>Vertigo antivertigo</i>							X	
Zegge-korfslak	<i>Vertigo moulinsiana</i>					X	X	X	
Dwerg-korfslak	<i>Vertigo pygmaea</i>	X	X				X	X?	
Kleine kristalslak	<i>Vitrea contracta</i>	X			X				
Grote kristalslak	<i>Vitrea crystallina</i>							X	
Doorschijnende glasslak	<i>Vitrina pellucida</i>	X	X						
Donkere glimslak	<i>Zonitoides nitidus</i>	X			X	X	X	X	
Totaal aantal soorten		24	22	6	23	3	23	15+1?	7

Tabel 3. Zoetwatermollusken van Kingbeek, Geleenbeek en Swalm

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Kingbeek		Geleenbeek	Oude meander	Hellebr.bmd	Swalm
		9	10	11	12	13	14
Ovale kapslak	<i>Acroloxus lacustris</i>						X
Geronde schijfhoen	<i>Anisus leucostoma</i>				X	X	
Draaikolk-schijfhoen	<i>Anisus vortex</i>			X	X		
Slaapslak	<i>Aplexa hypnorum</i>						
Riempje	<i>Bathyomphalus contortus</i>			X	X		X
Kleine diepslak	<i>Bithynia leachii</i>			X			
Grote diepslak	<i>Bithynia tentaculata</i>			X	X		X
Aziatische korfmossel	<i>Corbicula fluminea</i>						X
Smurfslak	<i>Ferrissia fragilis</i>						
Leverbotslak	<i>Galba truncatula</i>			X	X		X
Witte schijfhoen	<i>Gyraulus albus</i>			X	X		
Tractorwiel	<i>Gyraulus crista</i>		X				
Moerashoornschal	<i>Musculium lacustre</i>			X	X		
Bron-blaashoren	<i>Physa fontinalis</i>			X	X		
Puntige blaashoren	<i>Physella acuta</i>			X	X		X
Rivier-erwtmossel	<i>Pisidium amnicum</i>						X
Doffe erwtmossel	<i>Pisidium casertanum</i>				X		X
Geplooiide erwtmossel	<i>Pisidium henslowanum</i>						X
Hoekige erwtmossel	<i>Pisidium milium</i>				X		
Kleine erwtmossel	<i>Pisidium moitessierianum</i>						X
Glanzende erwtmossel	<i>Pisidium nitidum</i>		X*	X	X		
Gemaskerde erwtmossel	<i>Pisidium personatum</i>	X					
Scheve erwtmossel	<i>Pisidium subtruncatum</i>		X	X	X		
Driehoekige erwtmossel	<i>Pisidium supinum</i>						X
Posthorenslak	<i>Planorbarius corneus</i>			X	X		
Gekielde schijfhoen	<i>Planorbis carinatus</i>			X	X		
Gewone schijfhoen	<i>Planorbis planorbis</i>			X	X		
Jenkins'waterhorentje	<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	X		X	X		X
Oorvormige poelsak	<i>Radix auricularia</i>						X
Ovale poelslak	<i>Radix balthica</i>	X		X	X	X	X
Gewone hoornschal	<i>Sphaerium corneum</i>			X	X		
Moeraspoelslak	<i>Stagnicola palustris</i>			X	X		X
Schildersmossel	<i>Unio pictorum</i>						X
Platte pluimdrager	<i>Valvata cristata</i>			X	X		
Vijver-pluimdrager	<i>Valvata piscinalis</i>			X			
Totaal aantal soorten		3	3	20	21	2	16

**Pisidium nitidum* forma *arenicola*